

УДК 811.163.42-26-112'282.3'06

СЛОВО ПРО ХОРВАТСЬКУ МОВУ (ГЕНЕЗА, ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН)

Людмила Васильєва

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
Кафедра слов'янської філології,
вул. Університетська, 1, кімн. 324, Львів, Україна, 79000,
тел.: +380322394770, e-mail: milav2000@yahoo.com*

Хорватська мова є рідною для близько 5,5 млн. мовців, що мешкають у Хорватії (майже 4 млн.), а також за її межами: в Боснії і Герцеговині, Чорногорії (р-н Боки Которської), Сербії (р-н Воєводини), Австрії (Градшче), Угорщині, Словаччині, Румунії, Італії (Моліза), у хорватській діаспорі в США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії). Графіка – латинська з діакритичними знаками. Мова належить до південно-слов'янської групи. До 1991 р. її визначали як загребський/західний варіант сербсько-хорватської мови (до 1991 р. офіційної мови в СФР Югославії для сербів, хорватів, мусульман-босняків та чорногорців). Статус окремої мови хорватська повернула собі на початку 90-х рр. XX ст. з утворенням незалежної держави Республіка Хорватія. Хорвати, як і українці, тривалий час перебували в залежному політичному становищі. Лише на початку 90-х рр. XX ст. їхні держави нарешті здобули незалежність, а мови набули статусу державних. Україна ввійшла до низки країн, які першими офіційно визнали незалежність Республіки Хорватія.

Ключові слова: хорватська мова, штокавський, кайкавський, чакавський діалект, літературна мова, регіональні мови.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2018.69.9301>

З генетичного погляду сучасну хорватську мовну ситуацію визначають говірки, співвідносні з трьома діалектними різновидами – штокавським, кайкавським і чакавським¹. Диференціація зазначених різновидів відбулася давно, ще до переселення хорватів на Балкани в VI–VII ст. Про це свідчать відмінності, які спостерігаємо в штокавській, кайкавській, чакавській фонетиці. Йдеться, зокрема, про розходження в рефlekсах давніх праслов'янських звуків (носових, редукованих), про відмінності в граматиці, про різні наголоси тощо. Залежно від зміни давнього голосного “ять” у зазначених діалектних різновидах виділяють екавські, ікавські та ієкавські говірки (порівняймо *delo, dilo, djelo*) і говорять про екавську, ікавську та ієкавську вимову. Стандартизована літературна мова хорватів ґрунтується лише на одному діалектному різновиді – штокавському, який є основою ще й для інших мов, споріднених з хорватською, – сербською, боснійською і чорногорською². Літературною в хорватів вважають саме ієкавську вимову давнього голосного “ять”.

---

¹ Назви співвідносні зі звучанням питального займенника *što=kaj=ča*, який українському перекладі означає “що”.

² Кожна із зазначених літературних мов має в своїй основі певні говірки штокавського різновиду. Зокрема, сербська – східноштокавські, хорватська – західноштокавські.

Здавна всі хорватські діалектні різновиди функціонували в літературі і могли претендувати на роль основи літературної мови: витоки чакавиці сягають XII–XIII ст.; кайкавицю вживали з XV–XVI ст. до другої половини XIX ст.; штокавиця має традиції розвитку з XIV–XV ст. Основою літературної мови завдяки Людевіту Гаю (1809–1872) та іншим діячам національного відродження хорватів – ілліризму – в XIX ст. була обрана штокавиця.

Мовну ситуацію в ареалі поширення хорватської мови на сьогодні можна подати у вигляді триярусної вертикальної структури:

- 3) *стандартизована літературна мова хорватів*
 2) *кайкавська   чакавська   регіональні мови*
 1) *кайкавська   чакавська   штокавська   системи діалектів*

Нижній ярус становить генетичну основу територіальної мови хорватів як сукупності всіх їхніх діалектних різновидів (штокавського, кайкавського, чакавського); середній ярус – регіональні мови: чакавиця та кайкавиця, які охоплюють лише частину структури, тільки частина хорватів використовує їх у побуті та в літературних текстах, насамперед у поезії; верхній ярус – стандартизована літературна мова, що ґрунтується на штокавському діалектному різновиді й охоплює всі три діалектні простори зазначеної структури – нею володіють усі хорвати, її вивчають у школі як рідну, вона є офіційною мовою в державі Республіка Хорватія.

Початки формування хорватської літературної мови, як і інших слов'янських мов, припадають на IX–X ст. Достовірно відомо те, що хорватська мова першою зі слов'янських мов відокремилася від сукупності праслов'янських діалектів: хорвати першими вийшли з прабатьківщини слов'ян і найбільше віддалилися від єдиного в давні часи слов'янського світу. Зважаючи на це, визначальною рисою цієї мови від початків її розвитку став зв'язок з мовним Середземномор'ям, а з огляду на це – з латинською, тобто західною, культурою. Пізніше через перебування в різних державних об'єднаннях – Дубровницькій, Венеціанській республіках, Габсбурзькій, Австрійській (Австро-Угорській) монархіях до цього середземноморського компоненту долучився і середньоевропейський (теж виразно прозахідний).

Першою хорватською писемною пам'яткою є напис на камені “Баштанська плита” (близько 1100 р.), яка містить інформацію про побудову церкви св. Люції в місцевості Башка на о. Крк. У ній, а також у пізніших пам'ятках, зокрема у Винодольському збірнику законів (1288 р.), у Служебнику закону римського двору (1483 р.) тощо поступово простежуються ті ж зміни фонем, які попередньо пройшли в народно-говірковій основі мови. Внесення елементів народних говірок, зокрема лексичних і морфологічних інновацій, було надзвичайно характерним для тогочасної церковно-слов'янської мови хорватської редакції. Ці зміни насамперед торкнулися документів, пов'язаних зі світським життям.

Для створення писемних пам'яток хорвати на початках користувалися глаголицею, далі – кирилицею. У другій половині XIV ст. з'явилися тексти, написані третьюю графікою – латиницею, яка згодом почала домінувати.

На хорватських теренах доволі рано набули поширення й друковані тексти. Першість припадає на глаголичні книги (зокрема, до інкунабул належить Глаголичний

служебник, 1483 р., з друкарні хорватського м. Сень), написані народною мовою з церковнослов'янськими елементами [8: 26].

Процес становлення літературної мови хорватів відбувався в складних історичних умовах. Вони вплинули й на розміщення діалектних різновидів. Унаслідок міграцій, спричинених турецькою навалою, значно скоротилися території, на яких проживали чакавці-хорвати, зате збільшилися території проживання штокавців. Мігрували на захід і південний захід, утікаючи від турків, насамперед мовці із штокавських теренів.

Політична ізоляція хорватських земель упродовж історії з огляду на державну відокремленість спричинила й певну культурну розрізненість цього народу. Певні частини хорватського етнічного простору стали доволі самостійними культурними осередками, які перебували на різних щаблях суспільно-культурного розвитку. Цим, а також строкатою діалектною ситуацією регіону, пояснюється відсутність єдиної мови хорватів. Тривалий час тут існували три літературно-мовні різновиди, які ґрунтувалися на чакавській, штокавській, кайкавській діалектних основах. Письменники групувалися у великих центрах, таких як Дубровник (штокавський осередок), Задар, Спліт, острів Хвар (чакавські осередки), Озаль (кайкавсько-чакавський осередок), а згодом – у Загребі і Вараждині (кайкавські осередки).

Свою мову протягом історії хорвати називали по-різному: словінською, іллірійською, слов'янською, боснійською, славонською, далматинською тощо. Назва мови змінювалася відповідно до вимог часу, але завжди простежувалося чітке усвідомлення хорватами необхідності своєї національної та мовної єдності, єдності трьох діалектних різновидів цієї мови [1: 297]. Через те в перших перекладах Біблії, що зробили Ю. Далматин (1547–1589) та С. Конзул (1521–1568), звучали й програмні вислови про мову, зрозумілу всім південним слов'янам. Серед діячів хорватської контрреформації І. Пергошича (?–1592), А. Вrameца (1538–1587), а також у творчості письменників озальського осередку – братів Петра і Миколи Зринських (1621–1671, 1620–1664) та Ф. Франкопана (1643–1671) спостерігалися також спроби створити її гібридний тип, який становив суміш кайкавської, чакавської та штокавської діалектних основ. Цей тип мови описав у своїй граматиці (1668) відомий в Україні хорватський письменник і діяч Ю. Крижанич (1618–1683), а лексикографічне відображення цей тип одержав у словнику (1740 р.) І. Белостенеца (1593/94–1675).

Особливість розвитку хорватської мовної ситуації полягала й у тому, що мовна основа творчості видатних хорватських письменників епохи Відродження та бароко вже чітко співвідносилася з органічними хорватськими діалектами: М. Марулича (1450–1524) – з чакавськими, М. Држича (1508–1567), І. Гундулича (1589–1638) – зі штокавськими. Важливим чинником було також взаємопроникнення цих органічних хорватських діалектів [8: 35]. Взаємопроникненню чакавиці та штокавиці, зокрема, сприяло безперешкодне поширення друкованого слова. Тенденції до об'єднання зазначених літературних різновидів виявилися й у перших словниках і граматиках хорватів: словнику (1595 р.) Ф. Вранчича (1551–1617), граматиці (1604 р.) Б. Кашича (1575–1650), де вперше виявляється прагнення створити мовний різновид, зрозумілий усім хорватам.

XVII ст. характеризується домінуванням у хорватській літературі мови на штокавській основі [8: 35]. Цьому сприяла діяльність письменників Дубровника: І. Гундулича

(1589–1638), І. Бунич-Вучича (1691–1658), Ю. Палмотича (1606–1657) і дещо пізніше І. Джурджевича (1675–1737). Вишукана мова творів зазначених письменників сприяла значному піднесенню авторитету цього мовного різновиду й свідчила про його високий розвиток. Зважаючи на це, в процесі подальшого історичного розвитку мова штокавської літератури Дубровника, з одного боку, і експансія штокавських говірок унаслідок міграцій, спричинених турецькою навалою, – з іншого, забезпечили в умовах утворення в XIX ст. сучасної нації утвердження особливого статусу штокавського різновиду як основи для єдиної мови хорватів. Стало зрозумілим, що рівноправно три літературно-мовні різновиди функціонувати не можуть, оскільки це порушує національну єдність хорватів і, з огляду на значні відмінності в межах штокавської, кайкавської і чакавської як окремих діалектних систем, є доволі непрактичним для стандартизації. Перемогу штокавського діалекту в хорватів можна пояснити й відносною нечисленністю представників чакавського (у той час близько 200 тис. мовців) і кайкавського (кількасот тисяч мовців) діалектів та їхньою периферійністю, хоча політично-економічний центр Хорватії – Загреб – завжди перебував на території кайкавського діалекту.

Іншим суттєвим моментом, що зумовив вибір штокавського різновиду як основи літературної мови хорватів, була ідея південнослов'янської єдності, в тому числі й мовної спільності всього південнослов'янського регіону. Значна більшість хорватських культурних діячів, представників хорватського національного відродження – ілліризму (1830–1850) – була схильна до єдності як із сербами, так і з іншими південними слов'янами. Вважалося, що така єдність у регіоні є бажаною для всіх південнослов'янських народів задля збереження їхньої слов'янської ідентичності. Цей чинник став визначальним у створенні спільної із сербами сербсько-хорватської мови. Хоча, зазначимо, що 1836 р. і згодом іллірійці спрямовували зусилля на те, щоб на основі мови, побудованої на базі штокавського діалекту, об'єднати не лише хорватських і сербських, а й словенських та болгарських письменників. Через те вони вдалися до компромісів, запропонувавши, зокрема, ідею, яка полягала у введенні до абетки літери “*ѣ*” (ять). Для її вимови відповідно до традицій національних говірок пропонувалися три варіанти, тобто йшлося про ієкавську, ікавську та екавську вимову³. Перевага, усе ж, надавалася вимові ієкавській. Іллірійці подали й інші компромісні рішення, беручи до уваги насамперед тривалі традиції розвитку хорватської літературної мови та головні тенденції її формування. Але їхні ідеї не сприйняли ані болгари, ані словенці, ані серби.

І все ж, спільна мова хорватів і сербів із назвою “сербсько-хорватська” почала функціонувати наприкінці XIX на початку XX ст. Її утвердженню сприяли хорватські мовознавці Т. Маретич (1854–1938), І. Броз (1852–1893), Ф. Івекович (1833–1914) та ін. Вони віддалилися від ідей іллірійців і керувалися насамперед лінгвістичними ідеями реформатора сербської мови В. Караджича (1787–1864), не враховуючи багатотисячових традицій розвитку хорватської мови. Ці вчені утвердили як основу літературної мови хорватів той східноштокавський діалектний різновид, яким розмовляла велика частина сербів і який В. Караджич, з огляду на це, взяв за основу сербської мови. Обмеження діалектної основи хорватської мови саме цим різновидом

³ Зокрема, екавська вимова давнього “*я*” була притаманна більшій частині сербів.

потребувало усунення з неї низки автохтонних хорватських західноштокавських мовних фактів, а також елементів, запозичених із чакавської та кайкавської діалектних систем і вже усталених на різних мовних рівнях [2: 164]. Усі ці мовні явища з цього часу стали кваліфікувати як діалектні або місцеві. І лише значно пізніше з офіційним визнанням у 60-ті роки ХХ ст. загребського різновиду сербсько-хорватської мови її окремим хорватським варіантом найуживаніші з них і ті, які всупереч усім заборонам продовжували функціонувати в мовленні хорватів, перетворилися на дублети сербських слів і були офіційно визнані сербсько-хорватською мовною нормою.

Утворення спільної сербсько-хорватської мови для жодного з хорватських діячів не означало, що його народ повинен зректися своєї тисячолітньої етнічної/національної ідентичності. Крайньою межею, до якої хорвати були готові йти у своїх прагненнях до єдності із сербами та іншими південними слов'янами, було створення єдиної мови в ім'я нового, спільного "південнослов'янства", до якого кожен із народів мав внести найкраще зі своєї історії та традицій.

У нових державних утвореннях цих хорватських прагнень не взяли до уваги. Як наслідок – розчарована хорватська культурна еліта повернулася, так би мовити, до "хорватства" як єдиної сприятливої опції для свого народу. І це насамперед відобразилось у мові. Вплив мовної концепції В. Караджича в Хорватії та політичні утиски, яких зазнала хорватська мова в двох Югославіях, сприяли їй наближенню до сербської. Тому сьогодні сербська й хорватська мови, ймовірно, набагато подібніші, ніж це було б, якби вони і далі розвивалися ізольовано.

Така певною мірою штучно створена на початку ХХ ст. спільна основа сербської та хорватської мов як результат діяльності послідовників В. Караджича в Хорватії була зафіксована передовсім граматиками і словниками. На тривалий час утворилася певна дистанція між цією спільною мовою й мовою художньої літератури. Для хорватських письменників кайкавський і чакавський різновиди надалі залишилися джерелом, з якого вони черпали лексичне багатство для літературних творів, як це традиційно робили їхні попередники. Серби намагалися подолати таке становище. Зокрема, сербський літературний критик Й. Скерлич (1877–1914) запропонував наблизити мови, уніфікувавши орфографію та орфоепію, завдяки відмові сербів від кирилиці, а хорватів – від ієкавської вимови. Латинська графіка справді почала активно вживатись у Сербії, однак цей факт, на нашу думку, зумовлений насамперед намаганням сербів наблизити своє письмо до поширеної в Європі латинської графіки, а не їхньою готовністю до мовних компромісів з хорватами. Деякі відомі хорватські письменники теж пішли на поступки. Сприймавши пропозицію Й. Скерлича, Т. Уєвич (1891–1955), М. Крлежа (1893–1981), А. Б. Шимич (1898–1925) перейшли, щоправда лише на короткий час, на екавський варіант мови. Однак після вбивства 1928 р. у Белграді голови Хорватської селянської партії, письменника та політика С. Радича (1928) мовні компроміси із сербами стали для хорватів неможливими.

Готовність інтелігенції до компромісу була остаточно зведена нанівець панівниками в той час ідеями белградського політичного централізму, який передбачав і низку мовних акцій, а саме: запровадження сербських виразів і граматичних форм через військову та цивільну адміністрацію й освіту. Тому будь-які намагання сербських мовознавців, зокрема О. Белича (1876–1960), створити теоретичну базу для подолання хорватсько-сербських мовних відмінностей тлумачилися в Хорватії як спроби

знищення хорватської мови, а отже, і хорватської нації. Підтримка О. Беличем ідеї єдиного сербсько-хорватського народу, створення якого так і залишилося утопією, поставила проблеми мови та правопису в один ряд з невіршеним у Югославії національним питанням [5: 91]. Прийняття 1930 р. єдиного правопису, що мали застосовувати на всій території країни (у Словенії також), хорвати витлумачили як ще один акт приниження їхньої національної гідності. Вони вважали, що хорватську націю принесли в жертву в ім'я “югослов'янства” [5] (хоча офіційно і тоді існували два письмові узуси, які створив О. Белич – для сходу країни, Д. Боранич (1870–1955) – для заходу⁴). На тривалий час у політичному жаргоні на хорватів було навішано ярлик “сепаратистів”, а на сербів – “унітаристів”.

Обговорення питань єдиної сербсько-хорватської мови було усунене з політичної арени після завоювання частини Югославії фашистською Німеччиною й утворення на території Хорватії Незалежної Держави Хорватії, в якій питання окремої хорватської мови набуло національного значення. У цей час було опубліковано працю П. Губерини (1913) і К. Крстича (1905–1987) “Відмінності між сербською та хорватською мовами” [7] й численні статті – позитивні і негативні відгуки на неї. Дослідники, здавалось, повністю розв'язали для хорватів проблему “єдиної мови”, дійшовши висновку про існування двох окремих мов.

У повоєнній Югославії мовні питання почали вирішуватися із середини 50-х років ХХ ст. “Відроджені” спроби запровадити уніфіковану сербсько-хорватську мову ґрунтувалися тоді на марксистських ідеологічних засадах⁵. Попри федеративні начала в побудові країни, унітаристичні тенденції щодо мовних питань знову набули значного поширення. У новому виданні правопису О. Белича (1952 р.) автор, зокрема, зазначав, що “Правопис сербсько-хорватської літературної мови” дасть поштовх для створення нового спільного сербсько-хорватського правопису. Це твердження лінгвіста докорінно відрізнялося від попередніх плюралістичних заяв тогочасної влади⁶.

Зокрема, О. Белич став першим авторитетним ученим, котрий у 50-ті роки ХХ ст. знову порушив питання об'єднаної сербсько-хорватської мови. Його ідеї втілила в життя “Матиця сербська” – найдавніша літературно-культурна установа сербів із Нового Саду. Її часопис “Літопис” організував анкетування серед відомих лінгвістів, письменників, громадських діячів щодо можливості такого об'єднання [3: 228]. У 1954 р. “Матиця” ініціювала зустріч лінгвістів у Новому Саді, де було ухвалено рішення про єдину мову сербів, хорватів (та чорногорців), яка мала бути відображена в спільному правописі. Таке рішення, зрозуміло, попередньо схвалили найвищі партійні структури. Хорватський дослідник І. Банац пов'язує зазначену акцію з репресіями, спрямованими проти діяча Комуністичної партії Югославії М. Джиласа. Він припускав, що дев'ятьох хорватських учасників згаданої зустрічі, зокрема, Й. Хамма,

⁴ В укладанні спільного сербсько-хорватського правопису взяли участь і хорватські мовознавці Т. Маретич, С. Івшич, Д. Боранич. Однак провідна роль належала сербському мовознавцю О. Беличу.

⁵ Низка документів, пов'язаних із мовними проблемами того часу, опублікована в кн. С. Бабича [4].

⁶ Порівняймо рішення керівника партизанського руху Югославії Й. Б. Тіто від 19 грудня 1944 р. щодо друкування “Офіційної газети” сербською, хорватською, словенською та македонською мовами; передбачалося й те, що хорватське видання керуватиметься правописом Д. Боранича (1870–1955) який прийняли хорватські партизани й згідно з нормами якого хорватський партизанський поет В. Назор (1876–1949) написав перші поезії [5: 99].

М. Храсте, Л. Йонке, спіткала б доля М. Джиласа, якби вони не виступили за участь у новосадській зустрічі⁷. Новий правопис став компромісом між правописом О. Белича й Д. Боранича, однак в окремих питаннях він ідентичний з правописом О. Белича. Це означало, що сербська мова з латинською графікою (сербсько-хорватська) в Конституції 1963 р. одержувала дедалі більше підстав для утвердження у функції державної мови⁸.

Боротьба хорватських лінгвістів проти мовної уніфікації відображена в теорії двох варіантів сербсько-хорватської мови – загребського і белградського. Хорватські лінгвісти вперше чітко провели її в життя на конгресі югославських славістів 1965 р. в Сараєві, на якому проти неї виступили майже всі сербські мовознавці. У 1967 р. цю теорію знову підтвердила хорватська культурна еліта в “Декларації про назву й становище хорватської мови”. Сербські письменники й лінгвісти головно погодилися з її положенням за умови поважати права сербської меншини в Хорватії. Прийняття Декларації призвело до політичних репресій щодо підписувачів і до ще більшого супротиву новосадському договору 1954 р. Було поглиблено кризу в стосунках між мовознавцями Сербії та Хорватії. Згодом боротьба проти мовного унітаризму перекинулася в галузь мовної політики. Усе гострішу критику в політичних колах Югославії викликала мовна політика, яку проводили унітаристи в Боснії й Герцеговині, а також і в Чорногорії. Протягом 1971 р. мовні проблеми, зокрема в Хорватії, досягли критичної межі. Керівництво “Матиці хорватської” розірвало новосадський договір, про що сповістило офіційно, назвавши мову хорватів хорватською, а не сербсько-хорватською.

У 80-ті роки ХХ ст. мовні питання розглядали здебільшого на місцях. Останні постанови 1986 р. ЦК Союзу комуністів Хорватії, Заява наради представників Президій Центральних комітетів СК республік і працівників науки та освіти, пов’язаних з мовною політикою, не внесли до цієї політики кардинальних змін. Офіційне введення в Хорватії нового терміна для називання спільної мови – “хорватська чи сербська мова” – істотного впливу на мовну практику не мало, оскільки не знайшло підтримки в хорватських академічних колах і практичного застосування в суспільстві. Тогочасна наукова думка Хорватії дедалі рішучіше заперечувала офіційні хибні погляди на історію хорватської мови, а порівняльний аналіз хорватської з сербською став предметом низки нових полемік щодо правопису. Члени загребського повоєнного мовного товариства, відомі лінгвісти: С. Бабич, З. Вінце, Д. Брозович, Л. Йонке, Р. Катичич – зняли штучно проведену межу між хорватською літературою епохи відродження та літературою подальшого періоду та мовою цієї літератури. У Хорватії утвердився термін “хорватська мова”. Політично-державні трансформації на території колишньої Югославії і становлення незалежної держави – Республіка Хорватія – стали визначальними для остаточного визнання цієї мови офіційною.

⁷ М. Джиласу довелося поспішно залишити країну, оскільки його обвинуватили у відході від марксистських позицій щодо мовних питань. Див. [5: 100].

⁸ Після видання правопису в Конституції Югославії 1961 р. керувалися його основним положенням про те, що лише сербсько-хорватська/хорватсько-сербська мова є в офіційному використанні в чотирьох республіках колишньої Югославії: Сербії, Хорватії, Боснії та Герцеговині й Чорногорії. Про офіційне використання інших мов у цих республіках не йшлося.

Сьогодні в незалежній Хорватії в літературному мовленні немає значних територіальних культурно-мовних відмінностей. Цьому сприяє високий престиж літературної мови. Нею вважають за необхідне оволодіти всі освічені хорвати. Окреслилися і певні форми відмінностей у функціонуванні кайкавського й чакавського регіональних різновидів і літературної мови хорватів. Літературна мова обслуговує всі галузі життя хорватського суспільства, а чакавська і кайкавська мови функціонують паралельно з нею. Їхня головна, так звана “поетична”, функція реалізується в такий спосіб, що кожен прозаїк чи поет має змогу висловитися своєю рідною говіркою. На противагу внормованій літературній мові, досягається тісніший зв'язок письменника з рідним краєм, домівкою, з місцевими традиціями. Популярність регіональних мов пов'язана з поширенням фольклорного надбання, створеного цими мовами, серед усіх хорватів.

Зі зміною соціолінгвальної ситуації на початку 90-х років ХХ ст. у хорватському мовознавстві, а також у засобах масової інформації країни широко обговорювалися відмінності між сербською й хорватською мовами. У 1991 р. видано спеціальний “Словник відмінностей” В. Бродняка. На 650 сторінках цього видання автор наводить від 11,5 % до 16,0 % відмінної в сербській і хорватській мовах лексики (у тім числі 5 % завдяки відмінностям у рефлексі давнього “ятя”) [6]. Сьогодні лексика дійсно становить ту частину мовної системи, яка найбільшою мірою, порівняно з одиницями інших її рівнів, різниться в двох мовах. Відмінності між ними є і на фонетично-просодичному, і граматичному рівнях.

Зі становленням Хорватії як держави відбулося розширення функцій хорватської мови. Автохтонна хорватська термінологія і номенклатура офіційно закріпилися у формі державних стандартів, витісняючи доволі часто раніше вживані інтернаціональні терміни та назви. Для сучасної хорватської мовної ситуації характерне явище пуризму. Існує правило: якщо для запозичення є автохтонний відповідник, значення якого повністю збігається із значенням запозиченого слова, то “хорватська літературна мова в комунікації надає перевагу хорватському автохтонному слову” [9: 59].

Сьогодні хорватські мовознавці працюють над удосконаленням літературної норми та доволі успішно протистоять мовній глобалізації, впливу англійської мови, яка сьогодні зачепила всі мови, зокрема й слов'янські. Попри це в низці галузевих термінологій, зокрема комп'ютерній, економічній, а передусім у розмовному стилі мови паралельно функціонують і англійське слово, і хорватський відповідник (порівняймо *računalo=kompjuter*).

Республіка Хорватія дедалі більше уваги надає престижу своєї мови. Тому в багатьох країнах світу працюють лектори хорватської мови. Хорватську мову опановують у двох університетах України – Київському та Львівському. І все ж, зважаючи на те, що хорватська і сербська мови близько ста років офіційно становили одну сербсько-хорватську, в низці країн, зокрема в Росії, в окремих навчальних закладах Західної Європи й Америки до сьогодні доволі часто вивчають саме об'єднану мову. Проте до успіхів Хорватії у цьому напрямі останніми роками можна долучити відкриття лекторатів у Росії (Московський університет імені М. Ломоносова), у деяких університетах США (Університети Піттсбурга, Блумінгтона) тощо. Отож, хорватські науковці зараз успішно продовжують працювати над утвердженням у мовознавчому світі окремої позиції своєї мови.

На завершення зазначимо, що в такій короткій формі складно описати минуле і сучасне хоча й невеликої за кількістю носіїв порівняно з українською хорватською мови. Ми спробували лише поставити акцент на певних важливих моментах її розвитку. А тим, кому потрапить до рук наш Вісник, пропонуємо самостійно визначити подібне і відмінне в історії й сьогоденні хорватської та української мов. Можливо, для дбайливого плекання своєї рідної мови та підвищення її престижу можна взяти до уваги дещо з історичного досвіду хорватів?!

Список використаної літератури

1. *Васильєва Л.* Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан / Л. Васильєва – Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. – 344 с.
2. *Васильєва Л.* Особливості формування хорватської літературно-мовної норми: друга чверть-кінець XIX ст. / Л. Васильєва // Проблеми слов'янознавства. – 2001. – Вип. 52. – С.162–170.
3. *Дмитриев П. А.* Некоторые особенности функционирования вариантной лексики сербохорватского/хорватосербского литературного языка в периодической печати СР Сербии и СР Хорватии / П. А. Дмитриев // Функционирование славянских литературных языков в социалистическом обществе. – Москва : Наука, 1988. – С. 225–255
4. *Babić S.* Hrvatski jezik u političkom vrtlogu / S. Babić. – Zagreb : Mladost, 1990. – 332 s.
5. *Banac I.* Hrvatsko jezično pitanje / I. Banac. – Zagreb : Mladost, 1991. – 136 s.
6. *Brodnjak V.* Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika / V. Brodnjak. – Zagreb : Školske novine, 1991. – 632 s.
7. *Guberina P.* Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika / P. Guberina, K. Krstić. – Zagreb, 1940. (Pretisak. Mainz, 1977) – 217 s.
8. *Moguš M.* Povijesni pregled hrvatskoga književnoga jezika / M. Moguš // Babić S., Brozović D., Moguš M. i dr. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. – Zagreb : Globus, 1991. – S. 15–60.
9. *Samardžija M.* Puristička načela i kriteriji / M. Samardžija // Hrvatski jezik. – Zagreb : Školska knjiga, 1998. – D.4. – S. 58–66.

References

1. *Vasylyeva L.* Shtokavski literaturni movy: problemy stanovlenn'a, rozvytku, suchasnyy stan / L. Vasylyeva. – L'viv : LNU im. Iv. Franka, 2002. – 344 s.
2. *Vasylyeva L.* Osoblyvosti formuvn'n'a horvats'koyi movnoyi normy: druga chvert'-kinec' XIX st. / L. Vasylyeva // Problemy slov'yanoznavstva. – 2001. – Vyp.52. – S.162–170.
3. *Dmitriev P. A.* Nekotorye osobennosti funkcionirovanija variantnoj leksiki serbohorvatskogo-horvatoserbskogo jazyka v periodicheskoj pečati SR Serbii i SR Horvatii / P. A. Dmitriev // Funkcionirovanije slavjanskikh literaturnyh jazykov v socialisticheskom obshchestve. – Moskva : Nauka, 1988. – S. 225–255.
4. *Babić S.* Hrvatski jezik u političkom vrtlogu / S. Babić. – Zagreb : Mladost, 1990. – 332 s.
5. *Banac I.* Hrvatsko jezično pitanje / I. Banac. – Zagreb : Mladost, 1991. – 136 s.
6. *Brodnjak V.* Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika / V. Brodnjak. – Zagreb : Školske novine, 1991. – 632 s.
7. *Guberina P.* Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika / P. Guberina, K. Krstić. – Zagreb, 1940. (Pretisak. Mainz, 1977) – 217 s.
8. *Moguš M.* Povijesni pregled hrvatskoga književnoga jezika / M. Moguš // Babić S., Brozović D., Moguš M. i dr. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. – Zagreb : Globus, 1991. – S.15–60.
9. *Samardžija M.* Puristička načela i kriteriji / M. Samardžija // Hrvatski jezik. – Zagreb : Školska knjiga, 1998. – D.4. – S.58–66.

Стаття: надійшла до редакції 09.07.2018
прийнята до друку 20.08.2018

THE WORD ABOUT CROATIAN LANGUAGE (GENESIS, HISTORY, MODERN STATE)

Liudmyla Vasylieva

*Lviv Ivan Franko National University,
Department of Slavonic Languages,
1 Universitetska St., room 324, 79000 Lviv, Ukraine,
tel.: (032) 239 47 70,
e-mail: milav2000@yahoo.com*

The Croatian language is the native language for about 5.5 million speakers living in Croatia (almost 4 million), as well as abroad: in Bosnia and Herzegovina, Montenegro (Boka-Kotorska), Serbia (Voivodina), Austria (Gradische), Hungary, Slovakia, Romania, Italy (Molise), in the Croatian Diaspora in the USA, Canada, Australia, New Zealand). Graphics – Latin with diacritical marks. The language belongs to the South Slavic group. Until 1991, it was defined as the Zagreb Western version of the Serbian-Croatian language (up to 1991, the official language in the SFR of Yugoslavia for Serbs, Croats, Bosnian Muslims, and Montenegrins). The Croatian status of a particular language it turned back in the early 90's of the twentieth century with the formation of the Republic of Croatia as independent state. Croats, like Ukrainians, for a long time have been in a dependent political situation. Only in the early 90's of the twentieth century their states have finally gained independence, and language have become state-owned. Ukraine has entered a number of countries that first officially recognize the independence of the Republic of Croatia. During the whole period of development Croatian language whose under the influence of different factors, in particular extralinguistic and sociolinguistic, which often became determining in this functioning. Their influence interrupted spontaneous process of the development of language, changed dialectal basis, changed traditional way of development, the language whose united under one name – Serbian-Croatian with Serbian language – and had to exist for a certain period of time within one Serbian-Croatian standard as its variant or variety. And it is under the influence of these factors that it has lately become separate language. The disappearance of Serbian-Croatian language in the late 20th century was caused by the influence of different factors among which the most important are proper extralinguistic and sociolinguistic ones. The factors, which played decisive role for the re-appearance of the four languages, were the following: different ways of the formation of the Croatia language in the past, unifying policy of governments of two Yugoslavias (and now of the third Yugoslavia), the disintegration of Yugoslavian community and strong homonization of peoples connected with the latter, return to national traditions and to the language which reaches national sources, a religious factor: besides the fact that one of the determining factors of the identification of each of the mentioned peoples again became its religion – for Croats that was Catholicism, Serbs – Orthodoxy.

Key words: Croatian language, shtokavian, chakavian, kaikavian dialect, literary language, regional languages.